

המוסף התורני של הדרך | דב"ס תש"פ | גיליון 149

תזר הזהב

מרכים בצער

מנהגי יהדות מרוקו בתשעה באב: אמירת הקינות, מגילת איכה, הניגונים המעוררים צער, יגון ואבל

כליל זה יבכיון

הלכות תשעה באב כמשנת מרן רבינו עובדיה יוסף זי"ע: לימוד תורה, ברכות הנהנין וקימה מפני חכם

משנה תורה

רבינו יוסף חיים מכנרת זי"ע: "לכך נקרא משנה תורה, מלשון שינוי, וגם מלשון משנה למלך" • בדרך התורה

מערכת 'תור הזהב' כינסה לנועם שיח את זקני תלמידיו של מנהיג עדת תימן בארץ הגאון מארי יוסף צובירי זצ"ל, הגאון רבי עזריאל מנצור שליט"א ראש ישיבת המקובלים 'שוכי נפשי', הגאון רבי אברהם אריה שליט"א רב קהילות 'תורה והוראה' בכני ברק ולוס אנג'לס, והגאון רבי יצחק ענקי שליט"א רב ק"ק תימן בעמנואל וראש כולל 'טללי אודות', על הדרכים הייחודיות שלו לרומם את מאורי דור העתיד

המאמר

הוא לא נשא בתפקיד כזה, אבל בפועל נחשב הגאון מארי יוסף צובירי כמנהיג עדת תימן בארץ • מערכת 'תור הזהב' כינסה את זקני תלמידיו שליט"א, הגאון רבי עזריאל מנצור שליט"א ראש ישיבת המקובלים 'שובי נפשי', הגאון רבי אברהם אריה שליט"א רב קהילות 'תורה והוראה' בכני ברק ולוס אנג'לס, והגאון רבי יצחק ענקי שליט"א רב ק"ק תימן בעמנואל וראש כולל 'טללי אורות', וביקשה לשמוע על הדרכים הייחודיות שלו לרומם את גדולי דור העתיד • עשרים שנה להסתלקותו, ב' במנחם-אב תש"ס-תש"פ

הרב אביאל חיים חורי

צילומים: קובי הר-צבי; באדיבות המשפחה

את קהילות התימנים בארץ עד היום, בשביל להסיק ולהבין עד כמה אנחנו רחוקים ממנו". בדפוס החיים התימני, ניתן היה לזהות גדלות מגיל שלוש וארבע, איך הילד יושב לפני המארי ולומד את הקריאה. בהמשך מדובר על קריאה בספר תורה ותרגום. זה היה הגיל בו מארי יוסף הוכר בצנעא כילד חריף וחריג. הרב הראשי מארי יחיא יצחק הלוי פיקח על חינוכו והדריך את אביו מי ילמד את הנער והיכן ילמד.

"סיפר לי זקן אחד מראדע", סח המארי הגאון רבי עזריאל מנצור שליט"א, "פעם מארי יחיא, הרב הראשי, פגש בדרכו את המארי כשהיה ילד קטן, צועד עם אביו. אומר לו, 'שלום עליכם'. עונה 'עליכם שלום'. מצא הרב מקום לשאול את האבא, 'מדוע יוסף לומד אצל פלן? הרי הוא גאון, שלח אותו למארי חריף יותר'. האבא שמע והעביר. בגיל שבע ושמונה היה לומד גמרות 'עין יעקב' על הסדר בעל פה, עוד קודם שהיו לומדים גמרא בעיון.

"אנשים מתפלאים איך ייתכן שבגיל שמונה עשרה חיבר את הספר אמונת השם, הרי זה ספר עמוק ורעיוני שמבסס את כל המסורת והאמונה בדברי הקבלה ובתורת הנסתר, אבל מי שהכיר אותו מקרוב, מבין מה היו הכשרונות שלו. אני הכרתי אותו בעשרות שנות חייו האחרונות, ואחרי מה שראיתי, אינני מתפלא כלל".

ממתי הכרתם אותו?

"מההלוויה של מארי סאלם יצחק הלוי (השני, הדיין בתל אביב ובנו של הרב הראשי מארי יחיא יצחק הלוי. א.ח.ח.) בשנת תשל"ג, ראיתי אותו והתפעלתי מהאישיות שלו, נכבשתי ממנו. אף אחד לא הספיד חוץ ממנו, רק הוא דיבר קצר וזה הרשים אותי מאוד.

"מארי אברהם, כבודו זוכר את ההלוויה הזו?!"

רבי אברהם אריה: "בטח זוכר, אני הייתי שם, וגם אגיד לכם מה הוא אמר שם בלוויה. מארי סאלם לא הרשה שיספידו אותו, ביקש שיקברו אותו בלי הספדים".

זה היה אמור להיות מפגש של זקני התלמידים, להעלות זיכרונות אחרי עשרים שנה, זיכרונות בשרניים ששעון הזמן לא יכול לעצור אותם. בפועל ישבנו במשך שעות ארוכות באחד מלילות שישי האחרונים, מרוחקים כצו-בריאות-העם, ומטים אוזן קשבת.

השיח היה מרתק. היכל ישיבת 'שובי נפשי' בירושלים היה רחב דיו לקלוט את כל הסיפורים והמסורות, אנשים נוספים שהזדמנו ביקשו להטות אוזן לסיפורים מכלי ראשון, ובעת שהתארכה השעה והוכרחנו לסיים, לחש לי הגאון רבי אברהם אריה שליט"א, "באתי הנה מבני ברק. גם אם לא הייתי מדבר כלום, אלא רק מקשיב למה שסיפרו פה, היה לי שווה".

בלשונם של התלמידים הוותיקים, סתם 'מארי', הכוונה למארי יוסף צובירי. הוא ביסס בקרבם את חיי הנהגת הציבור, את יסודות המנהגים והפסקים והוא זה שברוחב משקל שכלו ידע לווסת את תהפוכות הדור הראשון והשני על אדמת ארץ ישראל.

לא כל מה שנאמר במפגש המרתק יספיק להיכנס במאמר הנוכחי, ממנו יתד ופינה למאמרים אחרים אם ירצה השם. תיתי לו לנכד הגדול הרב אהרן ירון כלף שכינס את שלושת התלמידים לקורת גג אחת, המארח הגאון רבי עזריאל מנצור שליט"א ראש ישיבת המקובלים 'שובי נפשי', הגאון רבי אברהם אריה שליט"א רב קהילות 'תורה והוראה' בבני ברק ולוס אנג'לס, והגאון רבי יצחק ענקי שליט"א רב ק"ק תימן בעמנואל וראש כולל 'טללי אורות'.

הרבנים שליט"א בעצמם מודיעים מראש כיצד כל מה שהכירו את המארי הוא כטיפה מן הים. "אתה מתקרב אליו ורואה שלא ראית כלום. די לך להסתכל ברוחב המחשבה, בהיקף הידע העצום שלו ובצורה שבה הנהיג

למה?

"כי הוא היה בהלוויה של אדם אחר, ושמע ספדן שמפליג כל כך בשבחים שלו, לא מיניה ולא מקצתיה. אמר למלווים שלו, אני מבקש שבלוויה שלי אף אחד לא יספיד, חבל על הדיבורים. ככה הוא ציווה שוב לפני מותו, ומצוה לקיים דברי המת.

"מארי יוסף הגיע למקום, הביא את דברי הפוסקים מתי מקיימים את דברי המת ומתי לא, ואז אמר משפט אחד שזעזע את כל הנוכחים, זה עד היום מצלצל לי באוזן, ארבעים ושבע שנה אחרי. מארי סיים לדון בהלכה הזו, ואז הרים קולו וייבב בקול בוכים, 'רבתיי, מארי סאלם ביקש שלא להספיד אותו, אבל תגידו אתם, כמה מאלפת היא

המאיר

כטיפה מן הים. מארי יוסף צובירי זצ"ל עם תלמידו יבלחט"א הגר"א אריה (מימין)

ציבוריים, לקבל החלטות מושכלות עם כל תהפוכות המעבר מתימן לארץ ישראל, המחלוקת הקשה ורסיסי המנהגים שנשמרו בקפדנות.

היקף הידע הכביר, שקידה מאין הפוגות, החריפות וגינוני הקדושה שנהג בהם העמידו אדם שלם שהראייה שלו הייתה חדה כנץ. כנשר יעיר קנו, על גוזליו ירחף. "סיפר לי חמי", נזכר המארח הגר"ע מנצור, "על מארי גריידי, תלמיד חכם עצום שכיהן כרב של דמאר עד גיל מופלג. בהקפתו, לא הרשה לצעירים לקדש או לקבל דינים, הכל עשה לבדו.

"שמע על זה הרב הראשי בצנעא, מארי יחיא, וזימן את הרב של דמאר אליו. קבע זמן ולא

**יש מקומות בהם מארי יוסף צובירי חולק על דברי המהרי"ץ?
רבי אברהם אריה:**

המארי כיבד את המהרי"ץ והעריץ אותו בכל לבו, בספרים שלו הוא מתאר אותו כ'שר התורה' או 'אותו צדיק', ודן הרבה בדבריו, אלא כך היא דרכה של תורה לברר וללבן, ולפעמים אין מספיק דעת ונדמה כאילו פלוני חולק על פלוני."

יוסף הוא השליט

כוח ההנהגה של מארי יוסף עובר כחוט השני לאורך השיחה. היכולת לזהות תהליכים

הצוואה הזו, כמה היא נוקבת ויורדת ללב!
"גמר דבריו והשתתק. זה היה ההספד היחיד והקצר, ואז המיטה נישאה לבית העלמין".

רבי עזריאל מנצור: "הייתה לו השפעה כבירה, יחידה מסוגה. כשהוציא את הסיפור שלו כנסת הגדולה, קמו עוררין, מצאו מקומות שבהם לא הלך בקו אחיד עם המהרי"ץ, וראו בזה שינוי משמעותי. באו לפני מארי יחיא אלשיך עליו השלום והוא הפיס את דעתם. כשיצאו, אמר לי מארי יחיא, 'ומה יש בדבר? יש מהרי"ץ בלדי (רבי יחיא צאלח), ויש מהרי"ץ שאמי (רבי יוסף צובירי)" - - -

רבי אברהם אריה: "עכשיו אני מבין למה כבודו מכנה את המארי בספרים שלו בתואר 'מהרי"ץ צובירי'..."

בא, שלח מכתב שני, קבע זמן ולא בא. בפעם השלישית היה צריך להתרות שאם לא יבוא, יוציא עליו 'הסכמה' (=חרם).

"משהגיע הרב הקשיש, הצטדק שהוא מבוגר מאוד ולא יכל לבוא. שאל מארי יחיא, 'אם כבודו מבוגר, למה לא ממנה תלמידי חכמים צעירים תחתיו?' השיב מארי גריידי שאם ממנים צעירים, בסוף כולם נהיים תרנגולים. כוונתו שיהיה בלגן לא קטן.

"המשיך הרב הראשי ושאל, 'ומה יהיה אחרי שיכניסו אותו לאשמנה (=בור הקבר), מי ינהיג אז?!"

"אבל מארי יוסף קיבל לידיו את ההנהגה בגיל צעיר מאוד מראש הישיבה מארי סעיד עוזירי, היה לוקח אותו לדוגמא ללוויות, ואצלנו התימנים המארי הוא מנהל את הלוויה מתחילה ועד סוף, יש סדר ויש צורה שמסורה בידינו מדורי דורות. ראש הישיבה הישיש מגיע ונותן לתלמיד הצעיר לעשות הכל לבדו.

"שלא תחשוב, היו אז גאונים עצומים ונוראים, אפילו בכפרים הנידחים, יותר מאלף יישובים שהתגוררו בהם יהודים היו בתימן, ובהם חיו גאונים שאי אפשר לתאר את היקף התורה

"משהגיע הרב הקשיש, הצטדק שהוא מבוגר מאוד ולא יכל לבוא. שאל מארי יחיא, למה לא ממנה תלמידי חכמים צעירים תחתיו? השיב מארי גריידי שאם ממנים צעירים, בסוף כולם נהיים תרנגולים"

שהייתה בהם. גאונים שהיו בקיאים בכל התורה כולה, דף, עמוד ושורה, ואני מדבר על אנשי מלאכים, שהשם שלהם לא יגיד כלום, כי הם לא חיפשו כבוד או מעמד, אנשי אמת."

רבי אברהם אריה: "אזכיר דוגמא מהמקובל הקדוש מארי יחיא ערוסי, אבא מארי סיפר לי עליו שהיה גאון עצום, שום דבר לא נעלם ממנו. תמיד ישב בפנית בית המדרש, הטלית מופשלת על פניו, והוא משנן בעל פה. לעתים התעוררה סערה בבית המדרש, הללו אומרים כך והללו אומרים כך. ראש הישיבה מארי סעיד עוזירי מחליט לשאול את פיו של מארי

יחיא ערוסי, מה דעתו בביאור הגמרא. במקום תשובה, הוא שולח אותם לעיין בספר פלוני שם ושם, ותשקוט הארץ. ברגע אחד יישב את כל המחלוקת, ראש הישיבה היה רגיל לומר לו, 'כבודו לא מבחין שבמשך שעות אנחנו מתווכחים, לא יכולת לגלות לנו קודם לכן את הסברא הזו?', אבל מארי יחיא ערוסי לא עונה, גם זה היה חלק מהשתיקה שלו...

"אגב, אמרו שהוא היה סגי נהור. אבא מארי אמר לי שהוא היה רואה היטב, אבל היה שומר את עיניו מכל משמר והטלית כיסתה את פניו."

רבי עזריאל מנצור: "תימן מלאה בגאונים כאלה, רק שפחות ידעו לספר עליהם. וממקום כזה צומח מארי יוסף צובירי, זה משהו מיוחד.

גם כשהגיע לארץ, הראש שלו היה נתון להנהגת הציבור. באים לארץ חדשה, הציבור צריך כוח מכוון, הוא מינה רבנים בעלי שיעור קומה בכמה מקומות, וזה לא היה קל ולא מובן מאליו. לא פעם היה המארי מדבר איתי שצריך מנהיג שיודע לתת מההוד שלו על הציבור, לרומם אותם, להחיות את רוחם, זו מלאכה לא קלה בכלל, ולכן היה שולח רבנים גדולים לכמה מקומות."

רבי אברהם אריה: "לדוגמא, את מארי יחיא אלשיך הוא שלח להרצליה."

מארי יחיא אלשיך לא היה בירושלים?

רבי עזריאל מנצור: "היה בירושלים, אבל מארי רצה לשלוח אותו להרצליה, הציבור שם היה צריך דמות בעלת שיעור קומה. הפציר בו שוב ושוב, ולבסוף נעתר לשבות שם שבת אחת ולקבל החלטה. במשך השבת הוא דורש, אנשים יושבים מרותקים - הרי הוא היה גאון ייחודי שאין מי שדומה לו - אבל כל השבת היה מדבר בגעגועים על ירושלים, 'ירושלים חסרה לי, לבי לבי על ירושלים שלי'. אנשים נכנסו במיצר, אהבו את החכם, אבל חוששים לבריאותו. במוצאי שבת הודיע שלא יכול לעזוב את ירושלים, סופית."

הגאון **רבי יצחק ענקי** שליט"א מאיר את האלומה על המארי עצמו, כיצד הוא התנהג עם הציבור: "אצלו לא היה קבלת קהל, ולא שעות מוגדרות. אני עצמי, עוד מהיותי בחור צעיר, נסעתי מהישיבה בבני ברק לביתו בתל אביב, נוקש בדלת והקול המזמין שלו נשמע מבין הספרים. ככה תמיד ראינו אותו, יושב על הספה, מוקף בספרים וכתבים.

"הסדר היה קבוע, אני דופק ותמיד - אם לא יצא לחתונה או לבית האבל - תמיד אשמע את קולו המזמין להיכנס. אני מתעניין במה הוא עוסק, ומיד שמעתי את הסוגיה בה טרוד, פורס את משנתו ולבסוף מתעניין על אודותיי. לעתים היה מורה לי להביא ספר פלוני או אלמוני מהספרייה, הרי הוא ישב על הספה, ותמיד ידע בדיוק, לא רק את מיקום הספר, אלא באיזה דף נמצא הנושא הזה עליו אני שואל."

רמב"ם בן חמש מאות שנה

שיכל להשוות ממנו גרסאות וכדומה, דבר שהעסיק אותו מאוד. לפני הסתלקותו, המארי מבקש ממני לקרוא לבנו של אותו יהודי, והוא נותן לו את הספר במתנה גמורה, ואני התפעלתי. כי ספר כזה שווה הון עתק. רמב"ם מדפוס כה ישן, מחירו מגיע לכמה עשרות אלפי דולר, וזה שלך לחלוטין. הבעלים שלו נתן לך אותו, רק משום נקיות הדעת אולי זו לא הייתה מתנה גמורה, אלא רק על דעת כל זמן שילמד בו, ראה לנכון להשיב ליורשיו לפני הסתלקותו!

"הנקיות שלו מכסף וממון שאינו כשר, הייתה נוראה. כשהגיעו אליו כספים שיחלק לשיבות, היה מנדנד עד שיבואו לקחת, לא רוצה להשהות אצלו כסף שאינו שלו. פעם יהודי פלן הזמין אצלו כמות מהסידורים שלו 'כנסת הגדולה', הזמין ולא שילם. אמר שישלם בעוד שבוע, בעוד שבועיים, בחודש הבא ובסוף החודש אחריו. הכלל, לקח את הסידורים ולא שילם עליהם.

"מגיע ערב יום הכיפורים, ומארי מתקשר לאותו יהודי. 'ראה נא', הוא אומר לו, 'עבר הרבה זמן מאז שכבודו צריך לשלם על הספרים. עכשיו מגיע היום הקדוש ואני רוצה להיות נקי, לכן אני מודיע שאני מוחל על הכסף שמגיע לי, מחול לך, מחול לך, מחול לך' - - -

לפני שנפטר מארי יוסף צובירי מן העולם, קרא לתלמידו הגאון רבי אברהם אריה שליט"א, והורה להעביר ספרים מספרייתו לאנשים שונים. "ספרייתו האישית לא הייתה גדולה, ולמרות שהחיבורים שלו מלאים בבקיאות לא מצויה, הכל מספרים מושאלים, וכעת לפני מותו רצה לוודא שלא נותר רכוש שאינו שלו תחת ידיו."

בפיו של הגר"א אריה סיפור מפתיע של נקיות ממון: "בביתו של מארי היה ספר גדול של 'יד החזקה להרמב"ם', שהודפס לפני כחמש מאות שנה בכרך אחד. הוא סיפר לי שבעודו בחור, היה שואל ספרים מאנשים כדי ללמוד בהם. לפני שעלה לארץ, הסתובב במשך שלושה שבועות (!) להשיב את הספרים לבעליהם. כל ערב לאחר שסיים את תלמודו, העמיס חבילות ספרים וסבב בסמטאות קאע אל יהוד (שכונת היהודים), להשיבם לבעליהם.

"היה יהודי צדיק בצנעא ממשפחת גרשי שהשאל למארי את הרמב"ם הזה. כשהשיב אותו, שאל האיש, 'למה אתה מחזיר כעת, סיימת ללמוד את כולו?' המארי השיב שהוא לא סיים, אבל כעת עולה לארץ ומבקש להשיב הכל. האיש לא הסכים, 'קח את הספר בשבילך, אתה לומד בו'.

"אכן הספר היה שימושי מאוד, במיוחד

היה צורך להשיב על ספר מיוחד שהתחבר אז ועבר מיד ליד. מארי יוסף הצליח להשיג את הספר למשך לילה אחד בלבד. לא הרים ידיים, קרא לעשרה מחבריו והודיע על ליל שימורים. צייד אותם בדפים וקולמוסים והודיע כי הערב כל אחד יקבל אגודת דפים, אותם עליו להעתיק.

לאותו לילה השיג הבחור הנמרץ את הספר הבודד, פרם את חוטי הכריכה וחילק לעשר חוברות. כל אחד קיבל חוברת אותה עליו להעתיק, ועל בסיס ההעתיקות הללו התחבר הספר 'אמונת השם', ללא שמו של המחבר. הנכד הרב אהרן ירון כלף מראה קטע מההקדמה בו המחבר רומז ששמו יופיע בפרק קכ"ב. דפדוף מהיר לאותו פרק, מגלה כי ראשי התיבות מרכיבים את שמו של רבי אהרן צובירי.

הספר נשלח לירושלים למטרת הדפסה, מארי יהודה חבשוש, מארי סאלם נגאר ומארי חיים עראקי התגוררו בירושלים והם התעסקו בהדפסה. אנשים ניסו לטרפד את ההוצאה לאור ולבסוף הספר הודפס, שומט את הקרקע לאותן דעות.

"אפילו להוציא את כתביו מתימן לא היה אפשר", ממשיך רבי עזריאל, "פקידי המכס היו משוחדים במתת יד, בעיקר של בקבוקי עראק האסור למוסלמים. הם קיבלו הוראה לעצור כל דף שיוצא מהעיר, עד שיבררו במה דברים אמורים. לצורך זה גללו שטיחים ארוכים, בתוכם הוטמנו הגליונות והמחברות, מועתקים בכתב ידם של מארי חיים חוברה ומארי יוסף שמן.

"סיפר לי רבי שלמה יצחק הלוי באיזו חדווה התקבל הספר שלו בחזרה בתימן, מודפס וכרוך. אלף איש, כך הוא סיפר, אלף איש ישבו בבית המדרש וקראו בשקיקה כל פרק. פתאום התשובות הפכו להיות ברורות ונהירות, אש המחלוקת הלכה ודעכה."

רבי אברהם אריה: "זה היה כח יחיד מסוגו להצליח לבסס את האמת בציבור. הנקודה העיקרית בשדרת חייו היא מדת האמת שלו. הוא לא יכול לזוז ממנה פסיק, ביחס לבני אדם, ביחס לדיני ממונות, ביחס לביורור אמתה של תורה. ראיתי שהוא דחה תלמיד חכם פלוני שוב ושוב, העזתי ושאלתי למה הוא לא מקרב אותי. התשובה שלו הייתה שהוא לא לומד לשם שמים, הוא לא מבקש את האמת. זהו."

רבי יצחק ענקי: "ראינו את זה ביחס הנהדר שלו לבני התורה. ישבו לפניו אנשים חשובים ונכבדים, אם הגיע בן ישיבה, מארי היה קם לקראתו מצהיב לו פנים, מראה אותו לאותם אורחים ומסביר להם עד כמה האיש הזה חשוב, שהרי הוא עוסק בתורה ומקיים את העולם!"

רבי אברהם אריה: "הרי זה היה ה'מסמר' בשיחות שלו. 'חובש ישיבה' בלשונו הקדושה, היה הכתר של הבריאה. ביקשו

מימין: הגאון רבי עזריאל מנצור, הרב אהרן ירון כלף, הגאון רבי יצחק ענקי והגאון רבי אברהם אריה, בנועם שיח עם סופר 'תור הזהב'

שיש כאן מוהל, מאשר שמישהו יטעה בגיני', הנה לכם עוד צורה של מנהיג עם ראייה רחבה, עם סדר ומשטר."

יֵיכָר יוֹסֵף אֶת אָחָיו

תורתו של מארי יוסף, סדר מובהק ודווקני לה. תשובות צחות ובהירות, אין בתשובותיו ערפל ואין הליכת סחור. ארבעת כרכי התשובות ו'יצבור יוסף בר' לא מצריכים הכנה רבתי לפני כל תשובה. הכל מסודר ומוכן, הרי סכין והרי מזלג.

"אופי חינוכו מגיל צעיר", מקדים הגר"ע מנצור, "חינוך לסדר ולחתיכה לאמת. כשהדפיס את הספר 'אמונת השם' בגיל שמונה עשרה, הספר התקבל באהדה גדולה. כדי שיוכל להקיף את כל הנושאים עליהם רצה לעמוד ולבסס את האמונה שהחלה להתערער בשנים ההם. נוצרי אירופאי בשם אדוארד גלזר הסתובב בתימן והפיץ את ארס הלגלוג שלו בכל הקדוש והיקר."

הרעל פעפע. היה צורך לסתום את הסכר.

מארי יוסף הצליח להשיג את הספר למשך לילה אחד בלבד. לא הרים ידיים, קרא לעשרה מחבריו והודיע על ליל שימורים. צייד אותם בדפים וקולמוסים והודיע כי הערב כל אחד יקבל אגודת דפים, אותם עליו להעתיק

רבי אברהם אריה: "גם אצלי היה משהו דומה. בפעם הראשונה פגשתי אותו בעצרת השלושים' לפטירת שליח בית דין צנעא, מארי יחיא נחום, הוא דיבר שם והתרשמתי מאוד ממנו. לאחר מכן באתי אליו להראות לו את החיבור שלי וביקשתי הסכמה, הייתי אז בגיל עשרים ומשהו. התעניין בעל פה במה כתבתי וסיפרתי לו. ביקש שאגיד לו את הדברים בעל פה והוא יעיר הערות, כמובן שהסכמתי ומאז ישבתי שעות על גבי שעות, כמה ימים, עד שהרצייתי בפניו את כל החידושים והוא יישר וסיקל את הדברים.

"והמעניין הוא, שלא הרגיש כביכול הוא הזקן ואני הצעיר, הייתי גומר להרצות ואז היה אומר, עכשיו תשמע מה אני חידשתי, ומתחיל להרצות לי מהחידושים שלו. כביכול צריך את ההסכמה של בחור כמוני... מאז התהדק הקשר בינינו עד סוף ימיו."

בשולי הנושא, מוסיף הגר"א אריה סיפור שיש בו ללמד הרבה: "פעם הייתי איתו בתפילת שחרית של חתן בר מצוה בכותל המערבי. הוא עלה חזן במתינות כדרכו, ולקראת סוף החזרה באו ולחשו באזנו שהגאון רבי שלמה מחפוד נמצא כאן, משמעות הדבר שהוא מוהל ולא אומרים תחנון. משסיים את החזרה, המשיך לומר תחנון ושוב באו ללחוש לו, והתעלם. משבאו בפעם השלישית, השתקתי אותם, אם מארי אומר תחנון, הוא יודע יותר טוב מאיתנו מה הוא עושה.

"לאחר התפילה אמר לנו הרב, 'הרי הלכה היא שחתן בר מצוה לא פוטר אמירת תחנון, גם ביום שלו. כאן בכותל יש הרבה אנשים זרים שעלולים לראות ולומר שמארי יוסף צובירי לא אומר תחנון ביום בר מצוה ותצא הלכה בשמי, הלכה בטעות. מוטב לי לומר תחנון אף

איש האמת. מארי יוסף צובירי זצ"ל

שהילד מבין היטב."

רבי יצחק ענקי: "וגם למבוגרים, אברכים שמפרנסים משפחות, היה שומע על משפחות של בני ישיבה שמתפרנסות בדחק, היה קורא לי, נותן לי כמה מעטפות עם כתובות ומבקש שאעביר להם את הכסף".

הייתה לו קרן? מהיכן הגיעו הכספים?

"אולי זה קצת לא נעים לספר, אבל מארי היה הולך בכבודו ובעצמו לנקוש על דלתות, בית אחרי בית. התלווה אליו יהודי צדיק מבני ברק בשם רבי שוכר חבשוש משיכון ה', יהודי נכבד. דפקו בדלתות והתרימו יהודים כדי להחזיק יהודים שעמלים בתורה, שיהיה להם יישוב הדעת, ואני עצמי הייתי השליח שלו להעביר את הכספים האלה.

"אולי זו הסיבה שמארי נחשב כמנהיג ואבא לכל יהודי תימן בארץ, למרות שלא נשא תפקיד רשמי כזה. הוא התמסר למען אחרים, גם למען אלה שלא הכיר, אהב אותם באמת. היה מקרה של שתי משפחות שעמדו לפרק את השידוך ביניהן בגין ויכוח עמוק. הטענות של כל צד היו צודקות ונכונות, ונכנסתי לעובי הקורה לפשר בין הצדדים. הרגשתי שזה גדול עליי, הקריסה קרובה.

"קמתי ונסעתי לתל אביב. מארי, אמרתי לו, 'יש כאן מקרה מורכב, מה עושים?' הוא התהרהר ואמר שצד פלוני צריך לוותר. אבל איך יוותרו, על זה אני עובד כמה ימים והדברים לא זזים, 'תגיד להם', ככה אומר לי המארי על משפחה שהוא בכלל לא מכיר, 'תגיד להם שהם לא חייבים לוותר, אבל אני חושב שהם צריכים. מחר אני אבוא לבית שלהם ואלבן איתם את הדברים!'

"המשפחה הופתעה, לא חשבו שהמארי בכבודו ובעצמו, לעת זקנותו, יטריח את עצמו לבוא עד אליהם בשביל השלום. הבטיחו שיוותרו בלי להטריח אותו, השלום שב לשרור, הבית הוקם בצורה יציבה!"

רבי יצחק ענקי: "קודם כל במילים ובדברון, היה יושב עם צעירים וחוזר איתם על תלמודם, מראה להם כמה הם חשובים וכמה יגיעו רחוק".

רבי אברהם אריה: "אפילו עם ילדים קטנים. ילד אומר שלא הבין פסוק, היה מושיב אותו ויורד לרמה הכי נמוכה ומאיר לו פנים עד

ממנו להשתתף בעצרות גדולות, במעמדים נכבדים, תמיד סירב אם הרגיש שחסר ריח של אמת בכינוס ההוא. אבל כשמדובר לעודד בני ישיבה, היה הראשון לנסוע ולהגיע למקום, לדבר, לעודד, בכל דרך שראה לנכון".

באילו דרכים הוא עודד?

פניו כפני מלאך אלוקים

טעם גן עדן. מימין לשמאל: מרן הגאון חכם בן ציון אבא שאול, מארי יוסף צובירי, החתן, הגר"פ קורח

השמחה, פתח בכבוד החכמים המסבים לסעודה, וכשהגיע לשמו של המארי, הקדים לשמו משפט לא מצוי, 'פניו כפני מלאך אלוקים', כך התבטא.

"לחכם בן ציון הייתה הנהגה לשמוח עם השני עד הסוף. 'אני איתכם בשבת הזאת, כל השבת, עד הסוף'. משום כך התפלל בבית הכנסת של התימנים את כל התפילות, למרות השיתוק בחצי גוף ממנו סבל, גרר את עצמו למרחקים לא קלים בשביל להשתתף בכל התפילות והסעודות.

"לאחר תפילת מוסף ביקש לעלות לישיבת פוניבז' לפגוש את ראש הישיבה הגרא"מ שך ולאחל לו שבת שלום, שם גם בא במשא ומתן בהלכה עם תלמידי חכמים.

"מעניין הדבר כי באותה שבת, אמר שהוא מתבטל לגמרי לחכמי תימן. משום כך הסכים לאכול מאכלים לחים שהתחממו על הפלטה בשבת, כיון שמנהגו שאין ביטול אחר ביטול בלח ואפשר לחמם גם סיר מרק בשבת עצמה.

"בסוף אותה שבת, ניגש חכם בן ציון לאבא מארי זצ"ל ואמר לו שהסעודות במחיצת מארי יוסף צובירי היו קדושות, וכמדומה לו שזו הפעם הראשונה שהוא 'טועם' סעודת מצווה!"

הרה"ג רבי עמרם קורח שליט"א, רב קהילת 'תורת חיים' בביתר, נזכר ברגעים המרגשים בשבת חתן בה שבתו בבית הוריו מרן הגאון חכם בן ציון אבא שאול ביחד עם מארי יוסף צובירי:

לפני שנתיים ימים, עת נקראתי למיטת חוליו של הגאון רבי שלמה קורח זצ"ל, עת נר אלוקים טרם יכבה, שטח הגאון זצ"ל את מסכת קשריו עם מארי יוסף צובירי. "אני חולה וימיי ספורים", אמר אז רבה של בני ברק, "חשוב לי לספר עליו עכשיו, אתה תשמע ותכתוב". הדברים פורסמו בשעתו ('תור הזהב' גיליון 47) ועוררו הד רב.

בין הדברים שנאמרו בשיחה ההיא ולא קיבלו את מקומם הראוי, היא האהדה שחש ראש ישיבת פורת יוסף, מרן הגאון חכם בן ציון אבא שאול למארי. "שניהם השתתפו בשמחת נישואי בני רבי עמרם שיהיה בריא, וחכם בן ציון אמר על המארי דברים מפליגים".

כיום, שנתיים לאחר פירסום השיחה ההיא, שבנו לבנו ייבדל לחיים טובים, הרה"ג רבי עמרם קורח שליט"א, רב קהילת קודש 'תורת חיים' בביתר, וביקשנו לשמוע על השבת ההיא, מה התרחש שם ואיזה דברים מפליגים נאמרו.

"זכיתי שבשבת החתן הגיע מרן הגרב"צ עם הרבנית לשמוח איתנו. חמי, הרה"ג רבי יצחק שרבאני זצ"ל, היה אח של הרבנית אבא שאול ע"ה וכבוד גדול היה עת נאספו יחד גם מארי יוסף צובירי וגם חכם בן ציון.

"כנהוג אצלנו, המארי מנהל את הסעודה מתחילה ועד סוף, בברכות, בשירת הקודש, בדברי תורה. ואם בכל מקום כך, אצל מארי יוסף צובירי הייתה רוממות גבוהה מאוד בזמן הסעודה, איש לא העז לשוחח עם חברו ואף לא לשאול בשלומו, ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו.

"עקבתי בזמן השירה אחר חכם בן ציון, רצייתי לראות כיצד משפיעה עליו השירה התימנית. הוא היה מרותק ומוקסם כאחת. אדם כמותו לא מתפעל בנקל, עינו הבוחנת ירדה לשורש כל דבר, וגם בשירתו של מארי יוסף צובירי, לא גרע עין משירתו הרוממה.

"לאחר מכן, עת נעמד לשאת דברים לרגל